

חשוך ואפל

ב כל המקומות האחרים, הנמצאים בבעלות מדינה, היחס הוא אחר לגמרי. כל אורח מקבל הקצבת מזון. כך, למשל, יש לכל אחד הקצבה של שני קילוגרם סוכר לחודש, 400 גרם גבינה, ועוד.
עניין המחסור בולט, כמוכן, בחנויות. וזה היה השוק השני שקיבלתי כאשר באתי מטביליסי, בירת גרוזיה, למוסקוה הגדולה. בטביליסי היו החנויות בעלות מיגוון תוצרת קטן, יחסית לחנויות אצלנו ובמערב, אך מרובות תוצרת, יחסית למוסקוה.
החנויות כמוסקוה אפלות. זה הדבר הראשון שבלט לעיני כאשר נכתי נסתי לכמה מהן, התאורה בהן מועטת באופן מיוחד. מרפס רבים ריקים לתוצרת, ועל האחרים המיגוון מועט ביותר, אם בכלל. כך, כאשר נכנסתי לסופרמרקט גדול, רחביידיים, בעל כמה מיפלסים, נדהמתי לגלות שהמיבחר כה מועט. בשר קשה מאוד להשיג, כדי לקנות עוף יש לעמוד שעה ארוכה בתור. על מדיף אחר היו מונחות בערימה עשרות קופסות סרדינים, כולן מאותו הסוג.

ארוחות המוצרים ברובן חומות וההבדל בין סוכר, קמח, אורז, או מוצרים אחרים הוא רק בכתובת שעליהן ולא בצורה או בצבע האריזה.
רחובות מוסקוה משופעים בתורים. כירור מגלה שתור אחד משתרך ליד חנות מכולת, שבאותו הבוקר קיבלה חלב באופן מיקרי. תור אחר, לאורך שורות מטרם, היה ליד חנות תכשיטים, המציעה טבעת מסויימת למכירה. אורח יכול לעמוד כך שעות רבות בתור, וכשמגיע זמנו לעמוד מול פניה הוועפים של הזנבית, הוא מגלה שהמוצר אול.

תייר סובייטי ממוסקוה שביקר לא זומן בארץ, הביט ברחמים על הסופרמרקטים שמרפיהם מתפוצצים ממזון ואמרו: "אתם בטח נורא מיס' כנים, משום שלאנשים כאן אין כסף לקנות". הוא היה בטוח שאם יש מוצרים על המרפס, זה סימן מובהק שאנשים אינם קונים, משום שהמצב הנורמלי במוסקוה הוא שהמרפס ריקים מתוצרת.

תופעה נוספת בולטת לעין היא חוסר האיפיון של החנויות. רחוב קליינינגה במוסקוה הוא אחד הרחובות הראשיים בעיר. הוא משופע בחנויות כליבו ענקיות ובסופרמרקטים. אך כמבט מבחוץ על חזית הבניין, קשה מאוד למתבונן לדעת אם חלון הראווה הוא של חנות בגדים, מכולת דלה, סופרמרקט גדול, מישר ממשלתי, או סתם בניין מגורים. מעטות החנויות המציגות לראווה את מרכולתן בחלונות. וגם באותן חנויות יוצאות רופו, שבהם מוצגים בגדים כחלון, הם מסודרים בצורה שאינה מושכת את העין.

נכנסתי לחנות בגדים גדולה. ליד בגדי הגברים היה תור ארוך שזחל מדלת הכניסה אל הקומה השנייה של החנות. הבגדים על הקולבים נראו משומשים למדי. המעילים נראו כאילו כבר נלבו כמשך שנים רבות. הקווים פשוטים וחסיסיגנון, התפירה גסה ובסיסית. כך גם במחלקת הנשים.

דבר בולט נוסף הוא השימוש הרב שנעשה שם בפלסטיק לסוגיו. רוב הבגדים הם סינטטים, צעצועי הילדים עשויים פלסטיק מסוג וול או מפח דק. נעליים מפלסטיק, תיקים מפלסטיק ואפילו כובעים מפלסטיק. האופנה הרוסית, אם ניתן לכנות אותה כך, היא פשוטה, בעלת צבעים חיוורים — בעיקר אפורים וצבעים כהים.

אבל לא הכל כך. צעירים רבים ברחובות מוסקוה לבושים בג'ינס ובחולצות טריקו. להיט הוא חולצות שעליהן כתובות באנגלית. הג'ינס הוא ג'ינס משופשף מתוצרת מקומית.

לעומת זאת, כאשר הלכנו לראות אופרה בתיאטרון הברוש'ו המפורסם, ראיתי גברים נשים הלבושים בבגדים "מערכיים". שם כהחלט ניתן היה לראות תלבושות אופנתיות.

הכניסה לברוש'ו, אגב, שווה לכל נפש. כרטיס עולה המישה רובלים — וול לכל הדיעות. כך כל מופעי התיאטרון, כך גם בחנויות הספרים והתקליטים. המחירים זולים ביותר. ספר בעל כריכה קשה עולה פחות מרובל. וחנויות הספרים ענקיות והומות אדם, אבל גם הן, כמו חנויות ובתי עסק אחרים, השוכות ואפלות.

לנין בכל צורה

ת ייר המסתובב ברחובות מוסקוה מזוהה מייד. אם עליפי בגדי, אם עליפי האביזרים שאותם הוא נושא, אם עליפי השפה שבה הוא מרכיב. כך לא רק, בעל כמה דקות עצר אותי משהו ושאל אם אני רוצה להחליף דולארים ברובלים (לפי השער של השוק השחור), אם אני רוצה לקנות שעון של הצבא הסובייטי. שעון כזה הוא עכשיו להיט בניירורק. ילדים קטנים עושים גם הם עסקים עם תיירים. הם מציעים למכירה סיכות שונות. רוב הסיכות נושאות את דיוקנו של לנין. באדם, במכתב, בצורת מדליה, עם כובע, ללא כובע, כפרופיל, דיוקן פנים, גוף מלא, כל מה שרק אפשר להמייין. לנין בכל צורה.
לנין ממלא את הכול. גם במוסקוה, גם ברפובליקות. כיכר לנין, רחוב לנין, גיבעת לנין, מסלול לנין, ספריית לנין ועוד ועוד.
את סטאלין, לעומתו, הם מלהוכיז. הפסל היחיד הגדול שלו ניצב בגוריי, עיר הולדתו בגרוזיה. פסל נוסף מוצב על קיבור שליר חומת הקרמלין, מאחורי המוזוליאום של לנין, בקצה השורה הארוכה, נפרד משכניו הקרובים.

המוזוליאום הוא, אגב, מקום ביקור לא רק לתיירים מהמערב, אלא בעיקר לסובייטים עצמם, הבאים מכל קצות הארץ, כדי לחזות בגופתו החנוטה של המנהיג המת. הם עומדים שעה ארוכה בתור כאורך מאות מטרים. לפני הכניסה למוזוליאום עומדים שני חיילים משני צידי התור. הם מבקשים מני הכניסה להסדר כשורה עורפית, הם מבקשים לרכוש את כפתורי המעילים או המיקסטורנים. יש מי שמרחיקים לכת ואף מרכיבים סירוק חטוף לפני דלת הכניסה. בתוך המוזוליאום אסור להוציא הגה מהפה, אסור להביט אסור להביט אחורנית, אסור, כמוכן לצלם. הכל

נעשה בשקט וככל הכבוד הראוי למת החשוב. וכך הם באים, אורחים סובייטיים פשוטים, פועלים, זנבים, נהגים, מנהלים, כולם. הם עדיין השיכבה החשובה, אם כי גם מיתוס זה הולך ומתפורר עם התעצמות שיטת הקואופרטיבים.

במהלך שהותנו בגרוזיה ביקרנו בבית-חרושת לתה בעיירה במערב הרפובליקה. באותו הבוקר עבדו במשמרת שני פועלים גברים ופועלת אחת.

הפועלת, נסטנה קוגוקידזה, בת 22, רווקה המתגוררת עם הוריה בדירה, עובדת במיפעל כבר שנה. היא עובדת במשמרת מ'8 בבוקר ועד 4 אחר-צהריים. כששאלנו כמה היא מרוויחה לחודש, ענתה 93 רובלים ועוד פרמיות של 20 רובלים לחודש. אחר-כך תיקנה את עצמה ואמרה שהיא מרוויחה 150 רובל לחודש. מנהל-המיפעל אמר שהיא מרוויחה 220 והוא מרוויח 200 רובל. לא הצלחתי לברר מה מכל הסכומים האלה הוא האמת. אחרי הסיוור במיפעל, אחרי שסיימנו לחזות במכונות בפעולתן, נלקחנו אחר-כך לחדר-התארוחה. חדר רחביידיים, בעל שטיחים מקיר לקיר. במרכזו בנוייה מיוקה משיש ואחד הקירות עשוי מים זורמים מן התיקרה אל הרציפה. הקירות האחרים מצופים שטיחים בצבע ארגמן.

בצד האולם יש תצוגה של סוגי תה שונים ושל דרך קטיפת ועיבוד עלי-תה. האולם מלא בעציצים ירוקים רעננים. מנהל-המיפעל הסביר לנו שזוהו חררי-מנוחה של העובדים, ושם עורכים להם גם אירועים מדי פעם. כששאלנו את העובדות, שהגישו לנו את התה, למה משמש החדר, אמרו

ילדים קטנים עושים עסקים עם התיירים. מציעים חפצים למכירה. רוצים רולארים



פועלות-בניין במוסקוה

שהוא משמש רק אורחים הבאים למיפעל, וכי הכניסה לעובדים אסורה. גם כאן לא הצלחנו לדרת לחקר האמת.

בכל מיקרה, ברור לעין שמעמדו של הפועל הולך ומתערער. הדבר בולט יותר, כמוכן, בפרובינציות, ברפובליקות הרחוקות ממוסקוה ומ'רוסיה.

רוב האנשים, שאיתם דיברתי במהלך ביקורי הן בגרוזיה, הן במוסקוה, אמרו שהמצב מאוד עדין. שקשה עכשיו, יותר מאשר היה לפני 20 שנה, שיש פחות אוכל בחנויות ושהו כהחלט מקשה על החיים. אנשים סיפרו שהם מסתדרים רק באמצעות השוק השחור. שם הם קונים כשר, למשל, שם יש המאה, שם יש מיצרכים שהם נדירים ביותר בחנויות הרישמיות.

אמרו שגורבצ'וב מבין את הדברים, שהוא פועל בצורה נכונה, אך יש בינו לבין העם סיכנת-ביניים של פקידים ובעלי-מישרות שהצליחו לרד את עצמם היטב בתפקידם ושהם, בעצם, המיכשול העיקרי בפני הצלחתה של המדיניות החדשה. אמרו גם שההתעוררות הלאומית ברפובליקות השונות נובעת גם ממצוקה כלכלית: "לאנשים אין מה לאכול, החנויות ריקות, אז מתקוממים".

אנשים רבים חיים כפחד מפני המחר. לא יודעים מה ילד יום, למרות השינוי בגישה ובמדיניות. המצב היומיומי הוא קשה, בלא קשר לאי-דיאולוגיה, לתכנים, למגמות, למצב קשה, בלי קשר לכך שהחינוך בכל המוסדות הוא בחינם, שהבריאות בחינם, שהדיוור אינו עולה כמעט, שהתרבות והספרות מחירים שווה לכל פועל.

ועם זאת מוסקוה היא עיר יפהפיה, משופעת במונומנטים, בפסלים, במוסיאונים, באתרים היסטוריים. התושבים שאותם גנשתי ושאתם דיברתי היו אדיבים, חלקם נתמרים ומקבלים-פנים.

רובם מוכנים לדבר באופן חופשי על המצב בכרית-המועצות. זה אחד השינויים של מדיניות גורבצ'וב: מותר לדבר על הכל באופן חופשי, מותר אפילו לכתוב בעיתונים דברים שאינם מקובלים על קו המפלגה.

ולמרות זאת, על בניינים רבים ברחובות הראשיים של מוסקוה ניצבות מצלמות-טלוויזיה. הרגשה לא כליכך נעימה שכל תנועה מתנועותיך מתועדת ומבוקרת מלמעלה, הרגשה לא כליכך נעימה לתייר, שמחליט לעשות החלפת-כספים ורויזה באמצע רחוב ראשי בעיר. מי שעושה זאת, ניצפה שאחרי זמן קצר יגשו אליו שוטרים וידרשו את הכסף בצורה.

ברור לעין שמעמדו של הפועל הולך ומתערער. הדבר בולט ביחס אל עובדי-הכפיים